

Загальна педагогіка

Лекції

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
та освітньо-професійного
ступеня фахового молодшого
бакалавра

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Загальна педагогіка.

Лекції

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
та освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра

Харків
2022

Укладачі:

О. Бабакіна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

І. Толмачова, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

О. Ільїна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

К. Корсікова, кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. Павлова, кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Н. Потапова, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Рецензенти:

О. Федоренко доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ;

С. Беляєв

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

3-14 Загальна педагогіка. Лекції : навч.-метод. посібник для здобув. вищ. освіти першого (бакалаврського) рівня та освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра / уклад. : О. Бабакіна та ін.; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2022. – 317 с.

У навчально-методичному посібнику «Загальна педагогіка. Лекції» узагальнено погляди видатних вітчизняних дослідників щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, висвітлено актуальні питання педагогіки і сучасні тенденції її розвитку в Україні.

Посібник рекомендований для здобувачів вищої освіти зі спеціальностей: 013 Початкова освіта, 053 Психологія, 035 Філологія (Українська мова та література), 091 Біологія, 014.09 Середня освіта (Інформатика), 034 Культурологія, 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014.11 Середня освіта (Фізична культура), 017 Фізична культура і спорт, 032 Історія та археологія, 231 Соціальна робота, 016 Спеціальна освіта.

Видання містить чотири розділи: «Загальні основи педагогіки», «Теорія виховання», «Теорія освіти та навчання (Дидактика)», «Школознавство», що відповідає навчальним планам означених спеціальностей. Посібник доцільно використовувати під час аудиторних занять та позааудиторної самостійної роботи.

Навчально-методичний посібник рекомендовано викладачам педагогіки та методистам закладів вищої освіти педагогічного профілю.

УДК 378.016:37.013(075)

*Рекомендовано науково-методичною радою Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(протокол № 4 від 31 березня 2022 р.)*

© КЗ «ХГПА» ХОР

© Бабакіна О., Толмачова І., Ільїна О.,
Корсікова К., Павлова О., Потапова Н., 2022.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ (укладач Н. Потапова)	7
Тема 1.1. Учитель Нової української школи	7
Тема 1.2. Система освіти в Україні	17
Тема 1.3. Педагогічна діяльність. Професіограма вчителя	23
Тема 1.4. Педагогіка як наука	31
Тема 1.5. Основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук. Педагогіка та інші науки	37
Тема 1.6. Науково-педагогічне дослідження: сучасний контекст	44
Тема 1.7. Розвиток, виховання та формування особистості	56
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ (укладачі К. Корсікова, О. Ільїна) ..	65
Тема 2.1. Характеристика процесу виховання	65
Тема 2.2. Закономірності і принципи процесу виховання	77
Тема 2.3. Методи і форми виховання	82
Тема 2.4. Робота з учнівським колективом	94
Тема 2.5. Національно-патріотичне виховання	104
Тема 2.6. Розумове виховання	110
Тема 2.7. Моральне виховання	119
Тема 2.8. Правове виховання.....	126
Тема 2.9. Екологічне виховання	129
Тема 2.10. Трудове та економічне виховання. Профорієнтаційна робота в школі	135
Тема 2.11. Естетичне виховання	143
Тема 2.12. Фізичне виховання	149
Тема 2.13. Робота класного керівника в сучасній школі	158
Тема 2.14. Педагогіка партнерства. Виховання дітей в сім'ї	165
РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА) (укладачі О. Бабакіна, І. Толмачова)	175

Тема 3.1. Дидактика як галузь педагогіки	175
Тема 3.2. Характеристика процесу навчання	183
Тема 3.3. Закономірності та принципи навчання	193
Тема 3.4. Зміст загальної середньої освіти.....	204
Тема 3.5. Методи та засоби навчання	214
Тема 3.6. Урок як основна форма організації навчання	224
Тема 3.7. Позаурочні форми навчання	234
Тема 3.8. Контроль та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів. Формувальне оцінювання	245
Тема 3.9. Робота з обдарованими учнями	254
РОЗДІЛ 4. ШКОЛОЗНАВСТВО (укладач О. Павлова)	262
Тема 4.1. Теоретичні основи школознавства. Управління освітою в Україні	262
Тема 4.2. Управління закладами загальної середньої освіти	270
Тема 4.3. Внутрішня система забезпечення якості освіти у ЗЗСО	280
Тема 4.4. Методична робота в школі	290
Тема 4.5. Організація освітнього середовища в Новій українській школі	299
ПІСЛЯМОВА	306
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	307

ПЕРЕДМОВА

Реформування системи загальної середньої освіти в Україні значною мірою залежить від особистості вчителя, його мотивації професійно зростати та організовувати освітній процес у закладі загальної середньої освіти на інноваційних засадах.

Створення та реалізація нової моделі української школи актуалізує завдання ґрунтовного аналізу й переосмислення теоретико-методичних засад професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, забезпечення її відповідності викликам часу. Значну роль у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів відіграють освітні компоненти педагогічного циклу, зокрема, «Загальна педагогіка». Вивчення «Загальної педагогіки» сприяє становленню комплексу професійних компетентностей у майбутніх фахівців.

У навчально-методичному посібнику «Загальна педагогіка. Лекції» узагальнено погляди видатних вітчизняних дослідників щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, висвітлено актуальні питання педагогіки і представлено сучасні тенденції її розвитку в Україні.

Посібник рекомендований для здобувачів вищої освіти першого(бакалаврського) рівня та освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра(спеціальності: 013 Початкова освіта, 053 Психологія, 035 Філологія (Українська мова та література), 091 Біологія, 014.09 Середня освіта (Інформатика), 034 Культурологія, 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014.11 Середня освіта (Фізична культура), 017 Фізична культура і спорт, 032 Історія та археологія, 231 Соціальна робота, 016 Спеціальна освіта).

Зміст навчально-методичного посібника структуровано і поділено на чотири розділи: «Загальні основи педагогіки» (укладач Н. Потапова), «Теорія виховання» (укладачі К. Корсікова, О. Ільїна), «Теорія освіти та навчання

(Дидактика)» (укладачі О. Бабакіна, І. Толмачова), «Школознавство» (укладач О. Павлова), що відповідає навчальним планам зазначених спеціальностей.

До кожної теми вищезазначених розділів включено: план, ключові поняття й терміни, теоретичний виклад матеріалу, питання для самоконтролю та роздумів. Список джерел, поданий для кожного розділу видання, допоможе здобувачам вищої освіти обрати потрібні джерела для опанування теоретичними засадами «Загальної педагогіки» та успішного виконання позааудиторної самостійної роботи.

Навчально-методичний посібник «Загальна педагогіка. Лекції» доцільно використовувати під час аудиторної й позааудиторної самостійної роботи. Також укладачі рекомендують навчально-методичний посібник викладачам педагогіки та методистам закладів вищої освіти педагогічного профілю.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ

Лекція

Тема 1.1. УЧИТЕЛЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

План:

1. Поняття про професію вчителя, її особливості.
2. Історія походження та становлення вчительської професії.
3. Соціальні функції учителя.
4. Права та обов'язки педагогічного працівника.
5. Учитель Нової української школи.

Ключові поняття й терміни: учитель, педагог, вихователь, функції вчителя, права та обов'язки педагогічного працівника, педагогіка партнерства, дитиноцентризм, компетентності вчителя, Нова українська школа.

1. Поняття про професію вчителя, її особливості.

Існує понад 30 тисяч професій. Професія вчителя – одна із найстаріших на Землі. Наприклад, у Стародавній Греції найрозумніші, талановиті громадяни ставали педагогами, дидасками. Зараз на нашій планеті близько 60 млн. учителів.

Змінюються суспільства, ціннісні орієнтири, однак, у більшості людей ставлення до вчителя залишається приблизно однаковим. Ми хочемо, щоб нас та наших дітей вчила розумна, добра, мудра людина, яка любить свою професію та учня, сприяє розвитку кожної дитини та цінує її унікальність, уміє емоційно підтримувати, вчити, виховувати. Ця професія потребує багато знань, душевних сил, часу, і ми поважаємо та шануємо людей, які віддають їх дітям.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський вважав, що гарний учитель – це, насамперед, людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, має віру в те, що кожна дитина може стати гарною людиною, вміє дружити з дітьми, приймає близько до серця дитячі радощі та смутки, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам він був дитиною.

Буває, що людина саме так ставиться до дітей, а гарним вчителем не стала. Вчителю притаманні спеціальні педагогічні здібності, певні знання, уміння, навички. Це – основа володіння професією.

Професія – це певний вид трудової діяльності, який характеризується сукупністю вимог до людини.

Кожен вид діяльності людини має такі компоненти: предмет праці, мета праці, знаряддя та умови праці (діяльності). Відповідно до цих компонентів і окреслюється класифікація професій, які використовують під час професійного самовизначення.

Головний зміст праці для групи професій «Л – Л» полягає у взаємодії між людьми. За умови відсутності такої взаємодії праця стає неефективною. Тому вагомим у цьому випадку є вміння встановлювати та підтримувати контакт з іншими, розуміти їх. Для цього необхідно мати якості особистості, дуже важливі для роботи за професією типу «Л – Л»:

1. стабільний, позитивний настрій під час роботи з людьми;
2. здатність подумки поставити себе на місце іншої людини, швидко зрозуміти наміри, думки, настрої інших;
3. уміння розуміти природу людських стосунків; хороша пам'ять (знання про особистісні якості великої кількості людей);
4. потреба в спілкуванні;
5. уміння знаходити спільну мову з різними людьми;
6. уміння слухати, вести діалог;
7. витримка, терплячість, тактовність, відчуття міри;
8. обізнаність, професіоналізм.

Якщо вимоги професії співпадають з особистісними якостями та можливостями, то йдеться про **професійну придатність**, яка характеризується успішним оволодінням професією та власним задоволенням від самореалізації. В основі першого показника лежать **здібності** індивіда, які не є вродженими. Дитина народжується не з готовими здібностями, а лише із певними **задатками**.

Отже, **вчитель** – спеціаліст, що веде навчальну і виховну роботу з учнями у закладах загальної середньої освіти різних типів.

Учитель у широкому суспільному значенні – мислитель, громадській діяч, який формує погляди і переконання людей, допомагає їм знайти свій шлях у житті. Учителями часто називають людей, чия мудрість і життєвий досвід залишили глибокий слід у розвитку окремої особистості та її долі.

Поряд із поняттям «*вчитель*» використовують й поняття «*педагог*» як загальніше поняття. **Педагог** – це особа, фахом якої є навчання й виховання, – шкільний учитель, вихователь дошкільного закладу, дитячого будинку, школи-інтернату, виховної колонії; працівник дитячого позашкільного закладу; викладач і вихователь середнього спеціального навчального закладу, вузу, тощо. Це науковий працівник, який досліджує проблеми педагогіки як науки.

Розглянуті загальні особливості праці властиві і трудовій діяльності педагога. Але вона вирізняється специфічними особливостями, які впливають з того, що педагог працює з людиною, сприяє її розвиткові та формуванню як особистості.

Особливості професії вчителя:

- Учитель – посередник між людиною, що росте, та суспільством.
- Професія вчителя – одна із найпоширеніших у країні.
- Учитель керує надзвичайно складним процесом – формування людини.
- Учитель – людина, яка спрямована у майбутнє.
- Учитель працює із людиною (дитиною), коли вона найбільш податлива до впливу.

2. Історія походження та становлення вчительської професії

Професія вчителя є однією з найдавніших. Саме завдяки спеціально організованій педагогічній діяльності оволодівають усіма іншими професіями. Необхідність передавання нагромадженого суспільного досвіду новим поколінням, підготовка їх до життя і праці зумовила виокремлення навчання і виховання в самостійну суспільну функцію.

Перші школи виникли в країнах **Давнього Сходу** у період формування рабовласницького суспільства. У Давньому Шумері, Вавилоні, Єгипті, Ассирії, Фінікії вчителями були переважно жерці, які становили привілейовану касту. Знання вони передавали від батьків до дітей, але існували й школи для жерців при храмах і у великих містах. Соціальний статус учителя був надзвичайно високим.

У шумерських джерелах, датованих 3500 р. до н. е., було зафіксовано першу згадку про школу. У Давньому Шумері навчальний заклад називали «будинок табличок», а вчителя – «батько будинку табличок» (давні шумери писали по мокрій глині на глиняних табличках, звідси й назва закладів для навчання). У давніх китайських хроніках, які дійшли до сьогодні, згадується, що ще в XX ст. до н. е. в країні існувало відомство, яке керувало справами освіти народу, призначало на посади вчителів із наймудріших представників суспільства.

Уперше слово «школа» застосували в середині I тис. до н. е. у **Давній Греції**, де вчителями були вільні громадяни, їх називали граматистами, педономами, дидаскалами чи педотрибами. Тоді виник і термін «педагог», але з іншим значенням, ніж тепер: педагогами називали рабів, які виводили дітей рабовласників до школи (буквальний переклад цього слова з грецької – «дітоводій»).

Державним службовцем учитель став у **Давньому Римі**. Призначав його сам імператор, який затверджував також особливий склад учителів для кожного типу шкіл, коло їх обов'язків і суми гонорару. Учителями ставали державні чиновники, які добре знали науки, багато подорожували, володіли кількома мовами, знали культуру, звичаї інших народів.

У **середні віки** вчителями були, як правило, духовні особи (священники, монахи). Поведінка, статус, методи роботи, обов'язки вчителя диктувалися релігійними канонами. Особливі вимоги ставили до особи вчителя у системі єзуїтського виховання (абсолютна субординація вчителів за церковними званнями, чернечий спосіб життя, сувора дисципліна і висока вимогливість до

себе та учнів). Дещо пізніше в містах обов'язки вчителя могли виконувати і наймані особи. У середньовічних міських школах, університетах педагогами дедалі частіше ставали люди, які здобували спеціальну освіту.

Обов'язки вчителів у **Київській Русі** збігалися з обов'язками батьків. Тут їх називали майстрами, виявляючи повагу до особистості наставника, а майстрів-ремісників, що передавали свій досвід, – учителями.

У період капіталізму професія вчителя набувала масовості, збільшувалася кількість приватних учителів. У процесі формування перших буржуазних держав з'явився досвід спеціальної педагогічної освіти. У законодавчих актах держава вже чітко формулювала свої вимоги до вчителів. Вони ставали штатними працівниками у численних школах і училищах різних типів. У XVII-XIX ст. у дворянських і буржуазних сім'ях навчали і виховували дітей домашні наставники і вчителі (гувернери).

Діяльність сучасного вчителя охоплює навчання і виховання учнів у школі та інших типах навчально-виховних закладів, класне керівництво, проведення позакласної роботи, зв'язок з батьками, пропаганду педагогічних знань серед населення тощо.

Підготовка вчителів в Україні здійснюється у педагогічних університетах, інститутах, коледжах, училищах. З'явилися нові типи педагогічних навчальних закладів, розширюється діапазон спеціальностей підготовки майбутніх фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах, що супроводжується якісними змінами у підготовці педагогічних кадрів.

3. Соціальні функції учителя

У наукових розвідках визначено та описано функції (види діяльності) вчителя: розвивальна, виховна; навчальна; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; гностична; культурологічна; коригувальна; психотерапевтична, соціальна тощо.

Дані види діяльності педагога стисло представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Функції сучасного вчителя

№з/п	Назва функції	Характеристика функції
1	Розвивальна	полягає у розвитку психічних процесів школярів (пам'яті, уваги, уяви, зв'язного мовлення, мислення), пізнавальної сфери дітей, розвитку в них дослідницьких та комунікативних умінь, емоційно-вольової сфери, активізації самостійної пізнавальної діяльності тощо
2	Виховна	передбачає необхідність здійснення цілеспрямованого впливу на особистість з метою створення оптимальних умов для її всебічного гармонійного розвитку; акумулювання в особі вчителя загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей і передавання їх нащадкам.

3	Навчальна	полягає в роботі з учнями з метою оволодіння ними знаннями, вміннями й навичками з основ наук, забезпеченні умов для інтелектуального розвитку учнів, навчання їх методам самостійної пізнавальної діяльності
4	Орієнтаційно-прогностична	Управління педагогічним процесом передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Педагогічне прогнозування передбачає бачення тих якостей учнів, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу.
5	Конструктивно-проектувальна	її суть у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі способів організації діяльності учнів, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнів спільною діяльністю.
6	Гностична	забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ, дослідження учня і учнівського колективу, навчального процесу і результатів педагогічної діяльності: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших вчителів)
7	Культурологічна	вчитель сприяє засвоєнню культурних надбань суспільства, загальнолюдських ідеалів, системи цінностей, формуванню базової культури особистості)
8	Коригувальна	вчитель вносить зміни в діяльність учнів, загалом у педагогічний процес та його результати, виправляє недоліки
9	Психотерапевтична	вчитель надає дитині вчасну психологічну допомогу, спрощує, а не ускладнює життя учня, запобігає виникненню в його житті конфліктів, пом'якшує або компенсує негативні впливи, допомагає жити у злагоді з оточенням та у згоді із самим собою
10	Соціальна	готувати молодь до професійної діяльності згідно з потребами особистості і врахуванням її природних задатків у межах суспільного поділу праці

Функції вчителя взаємопов'язані та взаємообумовлені. Наприклад, реалізуючи навчальну функцію в ході сучасного уроку, вчитель надає здобувачеві загальної середньої освіти емоційну підтримку, помічає позитивні зміни в засвоєнні навчального матеріалу, сприяє формуванню позитивної «Я-концепції», тобто забезпечує психотерапевтичну функцію.

Природа учительської праці, її різносторонність потребують формування педагога не як вузького предметника, а, у першу чергу, людини культури, яка має особистий вплив на індивідуальність учня.

Вчителі працюють на різних рівнях повної загальної середньої освіти (початкова освіта, базова середня освіта, профільна середня освіта), тому існують певні особливості здійснення ними трудових функцій. Суть та специфіку педагогічної діяльності вчителя описано у нормативно-правових документах для освітянської спільноти України. Зокрема, було розроблено професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», в якому схарактеризовано сучасні підходи до роботи вчителя у школі першого ступеня.

4. Права та обов'язки педагогічного працівника

Педагогічні працівники – учасники освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти:

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (Ст. 22.) зазначено, що «на посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки».

Педагогічні працівники мають права та обов'язки, які визначені Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту», законодавством, колективним договором, трудовим договором та/або установчими документами закладу освіти.

Зокрема, у Ст. 54. Закону України «Про освіту» визначено права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу.

У даній статті зазначено, що педагогічні працівники **мають право** на:

- академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі;
- педагогічну ініціативу;
- розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання;
- користування бібліотекою, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку;
- вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників;
- доступ до інформаційних ресурсів і комунікацій, що використовуються в освітньому процесі та науковій діяльності;
- відзначення успіхів у своїй професійній діяльності;
- справедливе та об'єктивне оцінювання своєї професійної діяльності;
- захист професійної честі та гідності;
- індивідуальну освітню (наукову, творчу, мистецьку та іншу) діяльність за межами закладу освіти;
- творчу відпустку строком до одного року не більше одного разу на 10 років із зарахуванням до стажу роботи;

- забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва;
- забезпечення службовим житлом з усіма комунальними зручностями у порядку, передбаченому законодавством;
- безпечні і нешкідливі умови праці;
- подовжену оплачувану відпустку;
- участь у громадському самоврядуванні закладу освіти;
- участь у роботі колегіальних органів управління закладу освіти;
- захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю.

Педагогічні працівники зобов'язані:

- дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками;
- виконувати обов'язки, визначені [Законом України](#) «Про освіту», цим Законом, іншими актами законодавства, установчими документами закладу освіти, трудовим договором та/або їхніми посадовими обов'язками;
- забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів, а також дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених [статтею 6](#) Закону України «Про освіту»;
- використовувати державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог Закону «Про повну загальну середню освіту»;
- володіти навичками з надання домедичної допомоги дітям;
- постійно підвищувати свою педагогічну майстерність.

5. Учитель Нової української школи

У 2016 р. було розроблено та затверджено Концепцію Нової української школи, що стала своєрідним дороговказом для модернізації системи загальної середньої освіти в Україні. У даній Концепції зазначено: «Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя». В результаті впровадження Концепції Нової української школи планується сприяти становленню кожного учня як особистості, патріота, інноватора.

Зосередженість на потребах людського розвитку, виховання і формування інноваційної людини зумовлює затребуваність компетентної освіти, що є інструментом поєднання «освіти для всіх» з «освітою для кожного». Це передбачає перехід від «навчання усіх усього» до оволодіння кожного учня навчальними досягненнями на такому рівні, що дозволяє йому успішно вчитися далі, застосовувати набуті знання і вміння у власному досвіді (О.Я. Савченко).

Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Успішно здійснити реформу загальної середньої освіти зможе педагог, який є особистістю, патріотом, інноватором.

Учитель/учителька Нової української школи:

- дотримується педагогіки партнерства, що передбачає спілкування, взаємодію та співпрацю між учителями, учнями і батьками;
- визнає освітні та соціальні цінності сталого розвитку, рівності та справедливості;
- дотримується принципів демократії й соціальної справедливості через чесну, прозору та інклюзивну практичну діяльність;
- цінує і поважає різноманіття своєї країни та світу;
- залучає учнів до вирішення життєвих проблем з метою наближення учіння до реалій життя;
- поважає та підтримує права усіх учнів, у тому числі право приймати рішення щодо учіння;
- демонструє свою відкритість, чесність, толерантність і мудрість; • критично аналізує свої ставлення та переконання щодо особистісного та професійного розвитку з подальшою їх трансформацією у процес навчання, постійно самовдосконалюється;
- розвиває культуру довіри і поваги;
- створює і гарантує безпечне навчальне середовище;
- мотивує та заохочує до учіння; використовує усі можливості безперервного професійного розвитку.

Відповідні підходи вже реалізовано у підручниках та посібниках для здобувачів загальної середньої освіти, у методичних розробках для вчителів.

У сучасному закладі загальної середньої освіти створюється психологічно-безпечне освітнє середовище, тобто середовище, вільне від проявів психологічного насильства у взаємодії, яке сприяє задоволенню потреб у особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значимість середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників освітнього процесу.

Роль учителя у створенні такого середовища першочергова. Педагог Нової української школи повинен забезпечувати позитивний емоційний фон розвитку учня, упроваджувати різноманітні підходи задля побудови психологічно-безпечного середовища, зокрема: забезпечувати школярам свободу вибору у процесі навчання, сприяти становленню спільних демократичних цінностей та створенню класної спільноти, формувати ціннісні аспекти та вміння змістовної взаємодії і толерантного ставлення до оточуючих, цілеспрямовано долучати здобувачів загальної середньої освіти до організації освітнього середовища, застосовувати комплекс сучасних форм та методів роботи.

Зокрема, важливим аспектом роботи сучасного вчителя визнано побудову освітнього процесу на засадах дитиноцентризму.

У Концепції Нової української школи зазначено: «Кожна дитина –

неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками».

Реалізація ідеї дитиноцентризму передбачає побудову відносин між дорослим та учнями на основі доброзичливості та прийняття, забезпечення відкритості спілкування, обговорення різноманітних поглядів та думок, висловлення почуттів. Сучасному учителю необхідно зміцнювати самоповагу кожного здобувача освіти, стимулювати кожну дитину до самовдосконалення (прагнення змінюватися на краще у думках та вчинках), вчити доброзичливо відстоювати власну думку, виявляти емпатію та взаємоповагу, відгукуватися на проблеми інших. Учневі необхідно надавати можливість робити власний вибір, удосконалювати наявні й розвивати нові вміння та навички, отримувати нові знання в певній системі, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших та до себе.

Такий підхід можливо забезпечити, якщо вчитель успішно виконує нові ролі в освітньому процесі – фасилітатора, коуча, тьютора тощо. Дані ролі багато науковців відносять до компетентностей сучасного учителя. Їх можна побачити нижче.

Рис. 1.1. Компетентності сучасного вчителя НУШ (<https://osvita.ua/school/71971/>)

Висновок. Отже, виховання та навчання як процеси передачі суспільного досвіду новим поколінням існують дуже давно. Педагогіка як окрема наука виникла відносно нещодавно. Після цього з'явилася професія вчителя.

Сучасний учитель є своєрідним посередником між суспільством та здобувачем загальної середньої освіти. До нього висуваються певні особистісні та професійні вимоги. Сучасний учитель – фахівець, який володіє професійною компетентністю та виконує комплекс трудових функцій.

Сьогодні загальна середня освіта в Україні зазнає принципових змін. Механізмом її модернізації стала Концепція «Нова українська школа». Вирішення завдання цілеспрямованого формування випускника закладу загальної середньої освіти як особистості, патріота, інноватора стимулює подальший розвиток наукової думки та педагогічної практики. Саме вчителеві належить провідна роль у реалізації Концепції Нової української школи.

Питання для самоконтролю та роздумів:

1. Які особливості вчительської професії відрізняють її від всіх інших?
2. У чому полягає соціальне значення професії вчителя? Чи змінилися, на вашу думку, функції сучасного вчителя порівняно з минулими століттями?
3. Які права та обов'язки вчителя визначено на законодавчому рівні?
4. Якими вміннями має володіти вчитель Нової української школи?
5. *Проблемне питання.* Яка, на Вашу думку, роль сучасного учителя у становленні здобувача загальної середньої освіти як особистості, патріота, інноватора?

ПІСЛЯМОВА

Сьогодні педагогіка як наука набуває нового звучання. Це, у першу чергу, пов'язано із особистістю сучасного школяра, який значно відрізняється від учня початку 2000-х. Учитель нової школи повинен бути людиною культури, носієм цінностей, провідником демократичних змін, патріотом власної держави, людиною великої душі і доброго серця, новатором передових інформаційних технологій, практиком, що застосовує гаджети в освітньому процесі, а також, чи ненайголовніше, – любити дітей, вірити у їх можливості і уміти відкривати потенціал кожної дитини.

Оновлені вимоги до педагога, запровадження Концепції Нова українська школа сприяють перегляду змісту підготовки сучасного вчителя. Перед закладами вищої педагогічної освіти постають завдання підготовки вчителя, який виконує новітні ролі – тьютора, коуча, фасилітатора, модератора, «агента змін».

Ефективність становлення вчителя НУШ залежить не лише від упровадження в практику його підготовки новітніх освітніх технологій, оновленого змісту дисципліни «Педагогіка», оволодіння здобувачами вищої освіти необхідних ключових компетентностей, запозичення кращих надбань світової педагогічної практики, але й від аналізу національного досвіду підготовки майбутніх учителів.

Укладачі посібника зробили спробу узагальнити багаторічний досвід власної наукової діяльності, провели ґрунтовний теоретичний аналіз підручників і навчальних посібників з метою систематизації здобутків та практики видатних вітчизняних дослідників щодо організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, акцентували увагу на нагальних питаннях педагогічної науки. Тому вивчення освітнього компоненту «Педагогіка» варто здійснювати, спираючись на особистісно-орієнтований і компетентісний підходи до організації освітнього процесу.

Узагальнений лекційний матеріал навчально-методичного посібника «Загальна педагогіка. Лекції» передбачає послідовне і системне вивчення освітнього компоненту «Загальна педагогіка». Теоретичні матеріали, доповнені схемами і таблицями, а також проблемними запитаннями, сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх учителів.

Зібрані у навчально-методичному посібнику матеріали допомагають поглибити та систематизувати наукових знань з педагогіки, доступність тексту мотивує студентів до самостійного вивчення дисципліни, що, у свою чергу, сприяє самонавчанню, саморозвитку та самовдосконаленню особистості майбутнього вчителя.

Викладені у посібнику положення не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми і не претендують на повноту та завершеність. Подальші розвідки доречно присвятити розробці збірки практичних та семінарських занять для освітнього компонента «Загальна педагогіка».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ «ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ»

Законодавчі документи України про освіту

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Кабінет Міністрів України: Постанова Кабінета Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 17.02.2022).
2. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінета Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
3. Концепція Нова українська школа : від 14.12.2016 № 988-р. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.02.2022).
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06. 2015 р. № 641. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 15.02.2022).
5. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 28.01.2022).
6. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. *Нормативно-правове забезпечення освіти* : у 4 ч. Харків: Основа, 2004. Ч. 1. С. 3–24.
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
8. Україна ХХІ століття. Державна національна програма «Освіта». Київ, 1994.

Підручники та посібники:

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 4-те вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.
2. Зайченко І. В. Історія педагогіки: навч. посіб. для студ. ВНЗ : у 2-х кн. Кн. 1 : Історія зарубіжної педагогіки. Київ : Слово, 2010. 624 с.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки: навч. посіб. для студ. ВНЗ : у 2-х кн. Кн. 2 : Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. Київ: Слово, 2010. 1032 с.
4. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ : Освіта України, 2006. 528 с.

5. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях та відповідях : підручник. Київ : Знання, 2007. 447 с.
6. Левківський М. В., Микитюк О. М. Історія педагогіки : навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. Харків: ОВС, 2002. 240 с.
7. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 5-те, допов. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
9. Мосіяшенко В. А., Курок О. І., Задорожна Л. В. Історія педагогіки України в особах : навч. посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 266 с.
10. Навчально- та науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітньо-професійного ступеню (фаховий молодший бакалавр), першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів / за заг. ред. І. П Репко; Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Вид. 4-е, випр. і допов. Харків, 2020. 283 с.
11. Педагогіка : словник термінів і понять / уклад. Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова. Харків : Діса плюс, 2017. 148 с.
12. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. І перероб. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
13. Практикум з педагогіки : навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир, 2005. 482 с.
14. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2003. 136 с.
15. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

Допоміжна:

1. Адміністратору школи. Тренінги з розвитку комунікативності вчителів / уклад. А. Г. Дербеньова, А. В. Кунцевська. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 191 с.
2. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 159 с.
3. Белуха С. Шлях до нової української школи. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність навчального закладу. *Директор школи*. 2017. № 19-20. С. 65.
4. Василенко Н.В. Компетентнісний підхід в освіті: реалізація теорії та практики. *Завуч*. 2017. № 21-22. С. 36–73.
5. Вчитель НУШ – людина, яка надихає вчитися. URL : <https://osvita.ua/school/71971/> (дата звернення: 11.02.2022).
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
7. Громовий В.В. Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти. Київ, 2019. 86 с.

8. Деміракі Т. В. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : метод. рекомендації / за заг. ред. В. В. Стойкової. Миколаїв : ОППЮ, 2018. 36 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; Гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. 1040 с.
10. Куш О.В. Нова українська школа: педагогічна свобода вчителя, безпечний шкільний простір. *Педагогічна майстерня*. 2018. № 4. С. 12–15.
11. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна*. 2016. Вип. 22. С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2016_22_13. (дата звернення: 28.01.2022).
12. Ліннік О.О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співпраці з молодшими школярами : монографія. Київ : Слово, 2014. 304 с.
13. Мартинець Л. А. Імідж сучасного вчителя / упоряд. І. М. Рожнятовська. Київ : Шк. світ, 2011. 96 с.
14. Матвеева Н. О. Педагогічна майстерність: навч.-метод. супровід самостійної роботи студентів. Івано-Франківськ, 2015. 327 с.
15. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
16. Новий освітній простір, або Якою повинна бути Нова Українська школа. *Сучасна школа України*. 2019. № 1. С. 4.
17. Педагогічна майстерність. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базидевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; за ред.. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М., 2008. 462 с.
18. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів. URL : https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/ramka_bezperernvogo_profesiy_nogo_rozvytku_vchyteliv.pdf (дата звернення: 01.02.2022).
19. Робінсон К., Лу Ароніка Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту. Львів : Літопис, 2016. 258 с.
20. Савченко О. Я. Сухомлинський і НУШ. *Освіта України*. 2018. № 41-42. С. 14.
21. Садкіна В.І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємось з радістю. Харків : Основа, 2018. 144 с.
22. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/24.pdf (дата звернення: 10.02.2022).
23. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / уклад. О. Є. Антонова. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
24. Смагін І. І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5001 (дата звернення: 17.02.2022).

25. Стандарти освіти. Нова українська школа: основи. *Класному керівнику. Усе для роботи.* 2017. № 1. С. 2.

26. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Київ : Рад.школа, 1987. 304 с.

27. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д., 2008. 140 с.

28. Якса Н. В. Основи педагогічних знань: навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 358 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ «ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ»

Законодавчі документи України про освіту

1. Концепція національного виховання студентської молоді. URL:<https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenty.275/articles/konceptija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html> (дата звернення: 19.11.2021).

2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06. 2015 р. URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2021).

3. Концепція Нова українська школа : від 14.12.2016 № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 15.01.2022).

4. Про загальну середню освіту: закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 01.02.2022).

5. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 28.01.2022).

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws / card /2145-19> (дата звернення: 01.11.2021).

Підручники та посібники

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 4-те вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.

2. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Освіта України, 2006. 528 с.

3. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях та відповідях : підручник. Київ : Знання, 2007. 447 с.

4. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доов. Харків: Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди; «ОВС», 2002. 400 с.

5. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання): навч. посіб. Київ : ВД «Слово», 2012. 288 с.

6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 5-те, допов. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
7. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 415 с.
8. Пономарьова Г. Ф., Репко І. П., Одарченко В. І. Практикум з педагогіки: навч. посібник. Харків: ТО Ексклюзив, 2016. 243 с.
9. Практикум з педагогіки : навч. посібник / за заг. ред. О.А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир, 2005. 482 с.
10. Рацул А. Б., Довга Т. Я., Рацул А. В. Педагогіка : інформативний виклад : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: КНТ, 2015. 320 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб.. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

Допоміжна

1. Амонашвілі Ш. Мистецтво родинного виховання. Харків : ВД «Школа», 2017. 400 с.
2. Батраченко О.В. Трикутник партнерства : педагоги-вихованці-батьки. Виховний проект. *Трудове навчання в школі*. 2017. № 10. С. 43–47.
3. Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: метод. посібник / під заг. ред. К. І. Чорної. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Довідник педагога-початківця / уклад. А. Г. Дербеньова. Харків : Основа, 2010. 160 с.
6. Казанжи І. В. Теорія і методика виховної роботи в школі І ступеня : навч. посібник для вищ. навч. закл. Київ: Слово, 2014. 296 с.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2005. 180 с.
8. Коберник О. М., Бялик О. В. Інноваційні технології навчання та виховання : навч. посіб. Умань : Жовтий, 2010. 208 с.
9. Кондратова Л.Г. Виховна робота в школі : тренінги для вчителів. Харків : Ранок, 2013. 160 с.
10. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України : навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 256 с.
11. Мойсеєнко А. Роль учнівського самоврядування в організації патріотичного виховання загальноосвітніх навчальних закладів. *Виховна робота в школі*. 2016. № 10. С. 49–50.
12. Нормативно-правове забезпечення роботи класного керівника / упоряд. Н. Чиренко. Київ : Шкільний світ, 2014. 122 с.
13. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Технології розбудови виховної системи загальноосвітнього навчального закладу : навч.-метод. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД , 2014. 172 с.
14. Педагогіка : Словник термінів і понять / уклад. Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова; Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 148 с.

15. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога : теорія і практика : монографія. Харків : Ранок, 2014. 547 с.

16. Словник базових понять з курсу «Педагогіка» : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / укладач О. Є. Антонова. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

17. Фізеші О. Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство : навч. посібник для студ. пед. спец. Київ : Кондор, 2014. 390 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ «ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)»

Законодавчі документи України про освіту

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896 (із змінами від 29 трав. 1996 р. № 576). URL: <http://www.kafedragum-artcollege.edu.km.ua/Files/downloads/.pdf> (дата звернення : 15.02.2022).

2. Державний стандарт базової середньої освіти: Кабінет Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2020 р. № 898. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 19.11.2021).

3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.11.2021).

4. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: <https://cutt.ly/ShzorPb> (дата звернення: 26.12.2021).

5. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 28.01.2022).

6. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. *Нормативно-правове забезпечення освіти* : у 4 ч. Харків: Основа, 2004. Ч. 1. С. 3–24.

7. Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів: Лист МОН від 29.10.21 р. № 1/9-651. URL : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/85155/ (дата звернення: 09.02.2022).

8. Про освіту: закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws / card /2145-19> (дата звернення: 01.11.2021).

9. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

Підручники та посібники

1. Вихрущ В. О. Теоретичні основи та актуальні проблеми сучасної дидактики : навч. посіб. для пед. ун-в. Тернопіль : Ліком, 1997. 222 с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і допов. Київ : Знання, 2008. 566 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 4-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.
4. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ : Освіта України, 2006. 528 с.
5. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Знання-Прес, 2008. 447 с.
6. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Знання, 2006. 311 с.
7. Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 231 с.
8. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Кондор, 2005. 667 с. URL: https://4vpuppo.org.ua/download/metod_prob1/pedagogika.pdf (дата звернення: 11.11.2021).
9. Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 397 с.
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-тє, допов. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
11. Нові педагогічні технології : навч.-метод. посіб. / Г. Ф. Пономарьова, О. О. Бабакіна, С. Б. Беляєв. Харків : Видавець СПД-ФО Захаренко В. В., 2013. 282 с.
12. Педагогіка : Словник термінів і понять / уклад. Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова; Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 148 с.
13. Рацул А. Б., Довга Т. Я., Рацул А. В. Педагогіка : інформативний виклад : навч. посіб. 2-є вид., перероб. і допов. Київ: КНТ, 2015. 320 с.
14. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ : Грамота, 2013. 504 с.
15. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.
16. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.
17. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
18. Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 358 с.

Допоміжна

1. Відповіді на поширені запитання щодо Свідоцтва досягнень учнів Нової української школи. URL: <https://cutt.ly/4Dnk75i> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І. В. Артємова. Ужгород : ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. 160 с.
4. Кодлюк Я. П. Концептуальні основи побудови підручника для початкової школи. URL: <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/caa/caa7394de2841a14d514fd05a54ff006.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).
5. Навчальна програма не має копіювати модельну: що спільного й різного в цих програмах. URL: <https://cutt.ly/VDnlx6C> (дата звернення: 12.02.2022).
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Новий освітній простір. Інформаційний посібник. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchi-prostir.pdf (дата звернення: 12.01.2022).
8. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С. 36–42.
9. Освітня програма. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 14.02.2022).
10. Пометун О. Урок, що розвиває критичне мислення: структура і методи (частина I). URL : <https://nus.org.ua/articles/urok-shho-rozvyvaye-krytychne-myslennya-struktura-i-metody-chastyna-i/> (дата звернення: 12.01.2022).
11. Розвивальні технології навчання молодших школярів: навч. посібник / уклад. : О. М. Кондратюк та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. 224 с.
12. Система роботи з обдарованими дітьми. Методичні рекомендації. URL: <https://osvitadr.gov.ua/catalog/detail/sistema-roboti-z-obdarovanimi-ditmi/> (дата звернення: 01.02.2022).
13. Словник термінів і понять сучасної освіти / за заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.
14. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Київ : Рад. школа, 1987. 304 с.
15. Толмачова І. М. Дидактичні аспекти роботи вчителя з сучасними шестирічними першокласниками. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. Вип. 41. С.122–128.
16. Толмачова І. М. Урок як поле суб'єктності вчителя та молодших школярів. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. Харків, 2009. Вип. 35. С. 92–99.
17. Що таке компетентнісний підхід у навчанні: запитання та відповіді для вчителя. URL: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/> (дата звернення: 02.02.2022).
18. Icons. URL: <https://www.flaticon.com/> (дата звернення: 01.02.2022).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ «ШКОЛОЗНАВСТВО»

Законодавчі документи України про освіту

1. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» URL: <https://cutt.ly/ShzorPb> (дата звернення: 26.12.2021).
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами від 05.09.2017 р. № 2145-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
3. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 (із змінами від 29.05.1996 р. № 576). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.12.2021).
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : Наказ МОН № 283 від 23.03.2018 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/ (дата звернення: 10.12.2021).
5. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 28.01.2022).
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (із змінами від 17.09.2020 р. № 910-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
7. Про повну загальну середню освіту: закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 18.10.2021).

Підручники та посібники

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. 4-те вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2012. 616 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Освіта України, 2006. 528 с.
3. Крупенін А. Л., Крохіна І. М. Ефективний учитель. Педагогічна майстерність: хрестоматія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2006. С. 20–22.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. 3-те вид., випр. Київ: Знання-Прес, 2008. 447 с.
5. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 667 с.
6. Педагогіка: словник термінів і понять / уклад.: Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова. Харків: Діса плюс, 2017. 148 с.
7. Педагогічна майстерність. Хрестоматія: навч. посіб. / упоряд.: І. А. Зязюн та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М., 2008. 462 с.

8. Пономарьова Г. Ф., Репко І. П., Одарченко В. І. Практикум з педагогіки: навч. посібник. Харків: ТО Ексклюзив, 2016. 243 с.

9. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. 140 с.

10. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник для студ. вищ. пед. закл. освіти. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Тернопіль : Навч. книга – Богдан. 2005. 168 с.

11. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ: Академвидав, 2009. 560 с.

Допоміжна

1. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків : Основа, 2009. 159 с.

2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ: Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.

3. Водолазська Т. *Освітнє середовище як «третьій учитель»*. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 4. С. 10-12. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-4 \(181\)-10-12](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-4 (181)-10-12) (дата звернення: 24.01.2022).

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

5. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача : навч. посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

6. Лебідь О.В. Управління початковою школою : навч. посіб. Вінниця, 2015. 311 с.

7. Ліннік О. О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співпраці з молодшими школярами: монографія. Київ: Слово, 2014. 304 с.

8. Марушкевич А.А., Спіцин Є.С., Кошечко Н.В. Педагогіка (у структурно-логічних схемах та таблицях): навч. Посібник. К. : ЦП «Компринт», 2020. 91 с.

9. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / упоряд. : В. М. Андрєєва, В. В. Григораш. Харків : Основа, 2006. 352 с.

10. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

11. Семенюк Т. В. Розділ «Школознавство». Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. С. 141–184.

Навчальне видання

Загальна педагогіка

Лекції

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
та освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра

Укладачі :

Бабакіна Оксана Олексіївна

Толмачова Ірина Миколаївна

Ільїна Олена Олексіївна

Корсікова Катерина Геннадіївна

Павлова Олена Геннадіївна

Потапова Наталя Валеріївна